

μου εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ὁποίαν ὁμοῦς δὲν ἤμπορῶ νὰ ὀνομάσω γυναῖκά μου. Ἡ δυστυχής! . . . δὲν ἐννοεῖ πλέον οὔτε τὴν ἐδικήν της οὔτε τὴν ἐδικήν μου δυστυχίαν . . . Ἡ μάνα μου ὁμοῦς ἂν καὶ βουβή, μὲ τὰ εἶπεν ὅλα. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου εἰς Σιλίστριαν ὁ πασᾶς ἔστειλε τοὺς τσαούσιδες του καὶ ἐσκάλισαν ὅλας τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου, καὶ ἐπῆρε τὴν Μαρίτσαν, ἐνῶ οἱ γονεῖς της ἐτοιμάζοντο νὰ τὴν φέρουν ἀπίσω εἰς Ῥασιγράδ. Ἡ μάνα μου ἔλαθε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἠκολούθησεν ἕως ἐδῶ. Ὁ πασᾶς, κρατήσας πλησίον του μόνους τοὺς πιστοὺς δούλους του, ἔμενεν εἰς τὴν οἰκίαν μου, χωρὶς νὰ φοβῆται ἀντίστασιν, διότι ἐκτὸς γυναικῶν καὶ παιδίων φοβισμένων, κανεὶς ἄλλος δὲν εἶχε μείνει εἰς τὸ χωρίον. Ἦρχισε νὰ παρακαλῇ καὶ νὰ φοβερίζῃ τὴν Μαρίτσαν διὰ νὰ τὴν βιάσῃ νὰ γείνη Τουρκα τὴν ὑπέσχετο μάλιστα ὅτι θὰ τὴν κάμῃ πρώτην ὄλων του τῶν γυναικῶν. Ἡ γυναῖκα ὁμοῦς κόρη οὔτε τὴν θρησκείαν της οὔτε ἐμὲ ἀπηνήθη. Τότε ἀπελπισθεὶς μετεχειρίσθη βίαν. Εἰς μάτην καὶ αὐτὴ καὶ ἡ μάνα μου ἐπάλαισαν ἐναντίον εἰς τοὺς δημίους των . . . Τὰς ἔδεσαν καὶ ἔκοψαν τὰς γλῶσσάς των. Μετὰ ταῦτα . . . καὶ μήπως οἷς, ἂν καὶ χριστιανοὶ θὰ τὸ ἐπιστεύετε ἂν δὲν τὸ ἐβλέπετε μὲ τὰ μάτια σας, ἐπρόσθεσε καὶ τελευταῖον κακούργημα εἰς τὰ ἄλλα . . . Ἐχῶσε τὰ κατηραμένα δάκτυλά του εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ μάτια της καὶ τὸ εὐχαλεν . . .

Ἴδου, ξένοι, τί μὲ διηγήθη ἡ μάνα μου μὲ τὰς χειρονομίας καὶ μὲ τὸ βλέμμα της . . . καὶ αὐτὸ πρώτη γλῶσσα ἡ ὁποία τὸ λέγει εἶναι ἡ ἐδική μου τὴν ὥραν αὐτὴν ἰδοὺ τὸ μυστήριον τῆς ἐκδικήσεώς μου. Ὁ καιρὸς ἰάτρευσε τὰς πληγὰς τῶν δύο ταιλιπῶρων γυναικῶν, ἡ πληγὴ ὁμοῦς τῆς καρδίας μου εἶναι ἀνίατος.

(*Ἐπεταὶ συνέχεια.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Songs of the Greeks, London 1825. (Ἑλλένων ᾠσματα. Ἐν Λονδίῳ 1825.)

Beaux-arts et voyages par Charles Lenormant, précédés d'une lettre de M. Guizot. Paris 1861. (Ὠραῖαι τέχναι καὶ περιηγήσεις ὑπὸ Καρόλου Λενορμάν μετὰ ἐπιστολῆς τοῦ Κ. Γυζό. Ἐν Παρισίῳ 1861.) — Εἰς τόμους δύο. (1).

Β'.

Οὔτε τοῦ Κ. Λενορμάν τὸ σύγγραμμα σκοπὸν ἔχω νὰ ἀναλύσω οὐ μόνον διότι διαλαμβάνει περὶ ποιητικῶν ἀντικειμένων, τῶν ὁποίων τὴν ἀνατομὴν ἀδύνατον νὰ ἐγγειρίσῃ ὅστις στερεῖται τῶν γνώσεων τοῦ πολυμαθοῦς συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ διότι, παραθεὶς αὐτὸ πρὸς ἀρχαιότερον πόνημα φιλέλληνας, μίαν

(1) Ὁρα φιλιάδ. 280, σελ. 379.

καὶ μόνον πρόθεσιν ἐξ ἀρχῆς εἶχον, νὰ καταδείξω τί περὶ ἡμῶν ἐδόξασεν ἐκεῖνος καὶ κατὰ τὰς τρεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεις του. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περιηγήσεις αὗται ἐγένοντο εἰς πολὺ διεστῶτας ἀπ' ἀλλήλων καιροὺς, τὸ 1829, τὸ 1844 καὶ τὸ 1859, καὶ διεστῶτας οὐ μόνον χρονολογικῶς ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς, ἡ ἐξέτασις θὰ ἔχη διττὴν τὴν ἀξίαν πρῶτον, θὰ ἐξελέγξῃ τὸ ὀρθόν, καὶ ἐπιεικὲς, καὶ, πρᾶγμα σπάνιον σήμερον, τὸ εὐσταθὲς τοῦ φρονήματος τοῦ ἀνδρός, καὶ δεύτηρον, θὰ χρησιμεύσῃ ὡς τις παραμυθία πρὸς ἡμᾶς, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευτε μὲν ἄλλοτε ὁ συρμός, κατέλιπε δὲ ἐν τάχει μυκτηρίζων καὶ ἐξουθενῶν (1). Τῆς σταθερότητος δὲ ταύτης τὸ ἀξιοθαύμαστον θέλει ὁμολογήσῃ ὅστις ἀναλογισθῇ ὅτι οὐ μόνον ὁ γαλλικὸς καὶ ὁ ἀγγλικὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐλληνικὸς συρμός, ἡμεῖς αὐτοὶ ἀπηνήθημεν ἡμᾶς αὐτοῦς. Ἐννοῶ, μοὶ ἔλεγε βαρυθυμῶν ὁ ἀειπόθητος ἐκεῖνος φιλέλληνας κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις διατριβὴν, ἐννοῶ ὅτι ἡ ἀδιάκοπος μευψμοιρία ἀποδεικνύει ἀκατάσχετον ῥοπήν πρὸς τὴν πρόοδον, ἐπιθυμίαν ἄκρατον βελτιώσεως καὶ μεγαλείου ἀλλὰ πῶς νὰ ἐξηγήσω καὶ τὴν ἀδιάκοπον ἐκπαύλισιν πάσης πράξεως, καὶ τῆς πασιφανέστερον κοινωφελούς, παντὸς προσώπου καὶ τοῦ προηπτότερον εὐεργετήσαντος ἢ εὐεργετοῦντος τὴν Ἑλλάδα; Καὶ ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς ἐφημερίδας, τὰς ὁποίας ἀναγινώσκω ἐνίοτε εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἀπὸ τὰς ἀενάους κατακρίσεις αἰτινες βομβοῦσιν ἀδυσώπητοι περὶ τὰς ἀκοὰς μου ἀφ' ὅτου ἤλθον ἐνταῦθα, πειθομαι ὅτι οὐδὲν ἔχετε πλέον ἱερόν καὶ οἱ δοξάσαντες τὸν ἀγῶνα καὶ σώσαντες τὴν πατρίδα, καὶ οἱ νεώτεροι οἱ τιμῶντες σήμερον αὐτὴν, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ οἱ ἰδιῶται αὐτοὶ, ὅλοι καὶ ὅλα ἐξυβρίζονται παρ' ὑμῶν ἀπὸ λοιπὸν ἐπαύσατε τιμῶντες ὑμᾶς αὐτοῦς, διὰ τί ἀπαιτεῖτε νὰ τιμᾶσθε παρὰ τῶν ξένων;

Καὶ ὁμοῦς οὔτε ξένων ἰδιοτελεῖς καὶ ἐπιβουλοὶ συκοφανταί, οὔτ' ἐγγχωρίων ἀπερίσκεπτοι ἢ φθονεραὶ κατακρίσεις ἴσχυσαν νὰ κλονήσωσι τὸ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, οὐχὶ αἰσθημα, διότι τὸ αἰσθημα δεικνύει μὲν πολλάκις ἀγαθὴν πραίρεσιν, οὐχὶ ὁμοῦς πάντοτε καὶ κρίσιν ὑγιᾶ, ἀλλὰ φρόνημα ὃ δὲ Λενορμάν ἠγάπησεν τὴν Ἑλλάδα πεποιθήσιν ἔχων ὅτι ἐν αὐτῇ κεῖται ἀκμαῖος ὁ σπῆρος τῆς πολιτικῆς, τῆς νοσητικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀνατολῆς εἶχε δὲ καὶ ἄλλην πεποιθήσιν ἐτι ζωηροτέραν ἐπίστευε, λέγω, ὅτι ἀδύνατος ἡ ἀναγέννησις αὕτη ἄνευ τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου.

Ἴδου τίνα φίλον, οὐχὶ προσωπικόν, ἀλλὰ φίλον τοῦ ἐλληνικοῦ γένους ἀνένδοτον, ἐσπευσάν τινες τῶν ἀρίστων (2) νὰ ξενίσωσιν εἰς Ἀθήνας, ἐνῶ χεῖλη ἀκριτόμουθα ἢ φιλόσοφα ἠγωνίζοντο νὰ ἐλαττώσωσι

(1) La mode avait pris les Grecs sous sa protection en 1824, et la mode se retirait d'eux et les déshonorait surannée en 1834. Ταῦτα ἔγραψε τὸ 1834 ἔτος ἐπίσημος τῆς Γαλλίας δημοσιογράφος, ὁ Κ. Dangezier de Haugraue.

(2) Μεταξὺ τῶν ὁποίων διατρέπων ὁ ἀείμνηστος Ἀνδρέας Μεταξᾶς.

καὶ τοῦ φιλέλληνοσ τὴν ἀξίαν καὶ τῆσ ξενίασ τὸ εὐ-
πρεπὲσ ἀλλωσ τε ἐτιμήθη ἐκεῖνοσ καὶ ὡσ ἀντιπρό-
σωποσ τῶν εὐαριθμῶν μὲν ἀλλ' ἀρχαίων καὶ ἀδεκά-
στων προστατῶν τῆσ Ἑλλάδοσ, τοῦ Villemain, λέγω,
καὶ Brunet de Presle, καὶ Montalambert καὶ Saint-
Marc Girardin καὶ τινῶν ἄλλων, οἵτινεσ καὶ ἐμιλοῦν-
τεσ καὶ γράφοντεσ παλαιούσιν ἀθλητικῶσ ὑπὲρ αὐτῆσ.

Ὅτι δὲ τοιαῦτα ἦσαν αἱ ἀναλλοίωτοι τοῦ ἀνδρὸσ
πεποιθήσει, ἔστρωσαν εἰσ μαρτύριον αὐταὶ αἱ ἐν τῷ
ἀναγγελλομένῳ συγγράμματι σημειώσεισ τοῦ καὶ
ταύτασ ἐπικαλούμενοσ δὲν ἐννοῶ τὰσ παριστώσασ τὰσ
πρώτασ αὐτοῦ ἐντυπώσεισ, διότι ἐνδέχεται νὰ ἐκλη-
φθῶσιν ὡσ ἐνθουσιασμοῦ ἀκαριαίου πρόσκαιροσ ἐκρη-
ξισ ἀλλὰ τὰσ ἄλλασ ἐκαίνασ, τὰσ ὁποίασ συμπέρασμα
τῶν παρατηρήσεω αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν,
ὡσ γραφείτασ ἀφοῦ δ' ἐτρεξεν ἔτοσ ὑλόκληρον τὴν
Ἀνατολήν, καὶ ἐπεσκέφθη ἐπὶ δύο μῆνασ τὰ κυριώ-
τερα μέρη τῆσ Ἑλλάδοσ, ἰδὼν, ὡσ αὐτόσ λέγει, ἐκ
τοῦ πλησίον τὸν λαὸν αὐτῆσ.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐγράφη ἐν Μήλω τὴν 15/27
Μαΐου 1829 καταχωρίζοντεσ δὲ αὐτὸ ἐνταῦθα λυ-
πούμεθα ὅτι ἀδυνατούμεν νὰ μετοχετεύσωμεν εἰσ τὴν
μετάφρασιν καὶ τὸ ἐνθερμον καὶ γλαφυρὸν τῆσ πρω-
τοτύπου ἐκφράσεισ.

« . . . Ἠκολούθησα δὲ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν τὴν
γραμμὴν τὴν ὁποίαν εἶχον ἐξ ἀρχῆσ διαγράψεισ ἐπι-
σκεφθεὶσ ἀλληλοδιαδόχωσ τὴν Σπάρτην, τὴν Μεγα-
λόπολιν, τὴν Τρίπολιν, τὴν Τεγαιάν, τὴν Μαντινείαν,
τὸν Ὀρχομενόν, τὴν Στύμφαλον, τὴν Νεμαίαν, τὰσ
Μυκῆνασ, τὸ Ἄργοσ, τὴν Τίρυνθα καὶ τὸ Ναῦπλιον,
μετέβην διὰ τῆσ Ἐπιδαύρου εἰσ Αἴγιναν. Ἐλθὼν δὲ
ἐνταῦθα περὶ τὰ μέγα Μαΐου εὔρον διακοινωθὲν μετὰ
σπουδῆσ πρὸσ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τοῦ Ἄγ-
γλου πρεσβευτοῦ Δάικινσ τὸ πρωτόκολλον τῆσ 22
Μαρτίου (1). Ὅπωσ δὲ μὴ μείνη τισ ἀγνοῶν τὸ πε-
ριεχόμενον, ἐφρόντισε νὰ διανεμηθῶσιν ἐν ἀφθονίᾳ ἀν-
τίτυπα αὐτοῦ ἀλλ' ἐνῶ ἡ διακοίνωσισ αὐτῆ συνετά-
ραττε πάντασ, ἐφθασεν ἡ εἰδήσισ τῆσ ἀπελευθερώσεισ
τοῦ Μεσολογγίου, γενομένησ εὐτυχῶσ ὀλίγασ ὥρασ
πρὸ τῆσ ἐκεῖ ἀφίξεωσ τοῦ ναυάρχου Μάλκολμ, ὅστισ
εἶχε σταλῆ παρὰ τῆσ κυβερνήσεισ αὐτοῦ ἵνα διαλύσῃ
τὸν ἀποκλεισμόν, καὶ ἐμποδίσῃ διὰ παντόσ τρόπον
τὴν εἰσ τοὺσ Ἕλληνασ παράδοσιν τοῦ φρουρίου.

» Μόλισ δὲ ἡ εἰδήσισ αὐτῆ διεδύθη εἰσ Αἴγιναν,
καὶ μέγασ ἀριθμόσ κατοίκων φέροντεσ ἐνδύμα πανη-
γυρικόν, ἐξῆλθον σπεύδοντεσ εἰσ τὰσ ὁδοὺσ, καὶ μά-
λιστε οἱ ἐκ Μεσολογγίου, καὶ κατέκλυσαν τὴν ἐκ-
κλησίαν. Ὁ κυβερνήτησ, οἱ ὑπουργοὶ, οἱ ἐπίσκοποὶ
συνῆλθον καὶ αὐτοὶ, καὶ ἴσταντο ὄρθιοὶ καὶ ἀνάμικτοὶ.
Καὶ τὰ πλήθη, ἀνδρεσ τε καὶ γυναῖκεσ, συνεπιέζοντο
ψιθυρίζοντα, καὶ κλαίοντα, καὶ συσφίγγοντα μετὰ
χαρῆσ τὰσ χεῖρασ ἀλλήλων.

» Ὁ ἐκ Μεσολογγίου Σπυρίδων Τρικούπησ, ὑπουρ-
γόσ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ἀνέβη κατὰ τὰσ προσδοκίασ
ὄλων εἰσ τὸν ἀμῶνα. Θεωρεῖται δὲ ὑπὸ τῶν ἐγγω-

ρίων ὡσ ὁ πρῶτοσ ῥήτωρ τῆσ νεωτέρασ Ἑλλάδοσ· εἶ-
ναι νέοσ, ἐνθουσ, πανηγυρικὸσ καὶ σοφὸσ, ἔχει τὴν
φιωνὴν θαλαρᾶν, καὶ ἐπιστάται πῶσ νὰ μεταδίδῃ εἰσ
τὴν ὀρχιστάτην τῶν γλωσσῶν ὄλην τὴν ἀρμονίαν
τῶν ἀρχαίων ῥητορικῶν λόγων. Ἀνατραφεὶσ ἐν Κερ-
κύρα, ὑπὸ τὰσ ὄψεισ τοῦ λόρδοσ Γκύλφορδ, ἀπέ-
κτησεν ἔξεισ γραφικὰσ περὶ τε τὸ σκέπτεσθαι καὶ τὸ
λέγειν, ἔξεισ αἵσ χρῆται μὲν ὑπὲρ τὸ θεον, αἵτινεσ
ὅμωσ σήμερον ἡρμάνευον ἴσωσ μόναι τὴν συγκίνησιν
αὐτοῦ. Καὶ κατ' ἀρχὰσ μὲν ἐτρεμεν ἡ φωνὴ τοῦ νέου
Μεσολογγίτου, ἀλλ' ἐτρεμεν ὑπὸ τοῦ φόβοσ τοῦ συν-
οδεύοντοσ τὴν ἐμπνευσίν· ἐγένετο ὅμωσ βαθμικῶν
στερρότερα, καὶ μετ' ὀλίγον ἀντήχησεν ἡ ἐκκλησία
ὑπὸ τῶν λόγων τοῦτων, οἵτινεσ κατένυξαν πάσα, τὰσ
καρδίασ· « Ἀνέστη ἡ Ἑλληνικὴ νέα Σιών, ἀνέστη
ἡ ἀγία Σιών, ἀνέστη. » Καὶ παρέστησεν ἐν ὀλίγοισ
τὰ πολυχρόνια παθήματα καὶ τὴν ὑπεράνθρωπον
καρτερίαν τῆσ ἰδίασ πατρίδοσ· καὶ διηγήθη τὰσ σφα-
γάσ, τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν πικί-
δων, καὶ τὴν ἀπώλειαν τοσοῦτων καὶ τοσοῦτων γεν-
ναίων· καὶ ἐνῶ ἠγόρευεν αἱ χῆραι καὶ αἱ μητέρεσ τοῦ
Μεσολογγίου ἀπέσπων τὰσ τρίχασ τῆσ κεφαλῆσ, καὶ
ἐκόπτοντο ἀναπολοῦσαι τὰσ συμφοράσ.

» Καὶ παλὺσ μὲν δὲν ἦτο ὁ εἰρμόσ τοῦ λόγου
τοῦτοσ, ἐκάστη ὅμωσ λέξισ ἀνεμόβλεπεν ἐκ βάθρων
τὴν καρδίαν, καὶ ἐκρότει ὡσ ἠχώ βραχείασ χαρῆσ
μεταξὺ ὀδύνησ ληγοῦτήσ, καὶ συμφορῆσ ἀρχομένησ ἐκ
νέου. Παρρευρισκόμεθα ἐκεῖ εὐαριθμοὶ ξένοι, ὀλίγον
μὲν ἐννοοῦντεσ τὴν γλώσσαν τοῦ ῥήτοροσ, ἀλλ' ἱκα-
νόν ὄσον νὰ συνκισθανθῶμεν τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ τα-
λαιπώρου ἐκείνου λαοῦ καὶ δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ μετ'
αὐτοῦ· διὸ καὶ δὲν ἐδυσκολεύθημεν νὰ ἐννοήσωμεν
τὸν παλμὸν τὸν συνταράζαντα τοὺσ περιετώτασ ὅτε
ἤκουσαν τὰ λόγια ταῦτα, τὰ ὁποία καὶ σήμερον ἐτι
ἠχοῦσιν εἰσ τὰσ ἀκοὰσ μου· « τὸ ἔργον τοῦτο δὲν
εἶναι ἀνθρωπίνησ δυνάμεωσ, εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ,
εἶναι δῶρον τῆσ παντοδυνάμου χειρὸσ του, καὶ ὅ,τι ἡ
παντοδύναμοσ χεὶρ ὀρωρεῖται, ποία θνητῆ δύναται νὰ
ἀφαιρέσῃ; »

» Καὶ ἀγνοῶ μὲν πῶσ θὰ ἐξελάμβανον οἱ εὐγε-
νεῖσ συντάκται τοῦ πρωτοκόλλου τὸ λόγιον τοῦτο,
τὸ ὁποῖον σνησθάνθη τοσοῦτον τὸ δυστυχὲσ ἔθνοσ·
νομίζω ὅμωσ ὅτι δὲν εἶναι ἀδιάφοροσ ἡ οὕτω πωσ
γενομένη διαμαρτύρησισ ἐν ὀνόματι τῆσ ἀνθρωπότη-
τοσ καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, εἰσ
αἰῶνα καθ' ὃν ἡ φωνὴ τῶν λαῶν ἤρξατο νὰ βαρύνῃ
εἰσ τὴν στάθμην τῶν συνθηκῶν. Ὅτε, ἀφοῦ πρῶτον
ὑποδείξῃ εἰσ ἕνα λαὸν τὴν αὐγὴν τῆσ ἀπελευθερώ-
σεισ αὐτοῦ, τὸν ῥίπτεισ αἴφνης ἐκ νέου εἰσ τὴν ἀ-
πελπίσιν, καὶ ἀφοῦ τὸν θεωρήσῃ ὡσ συγκείμενον
ἐξ ἀνθρώπων, διατάσσει μετ' ὀλίγον τὰ περὶ αὐτοῦ
ὡσ ἂν ἦτο κτηνῶν ἀγέλη, δὲν πρέπει πλέον ν' ἀπαι-
τῆσ παρ' αὐτοῦ ὑποταγὴν εἰσ τὰσ ἀποφάσεισ σου· ἐάν
τοιαῦτον εἶχον αἱ δυνάμεισ σκοπὸν, σκοπὸν δολιότη-
τοσ καὶ ἐπιβουλήσ, διὰ τί ἔστειλον στρατεύματα εἰσ
Πελοπόννησοσ; Ἡ Ἀγγλία, ὅτε ἐπραγματεύετο μόνη
περὶ τοιοῦτων ζητημάτων, ἔπραττε συμφωνότερον
πρὸσ τὰσ ἀρχὰσ καὶ τὰσ πράξεισ τῆσ δὲν ἔδωκε βοή-

(1) Τὸ καθιστῶν τὴν Ἑλλάδα ὑποτελῆ τῆσ Τουρκίασ. Σ. Π.

θους εἰς τοὺς Παργίους πρὶν ἢ πωλήσῃ τὴν πατρίδα των.

« Πρὸ δύο μηνῶν διατρέχω πανταχόσε τὴν Ἑλλάδα· κατέλυσα εἰς καλύβας χωρικῶν καὶ εἶδον ἐκ τοῦ πλησίον τὸν λαόν· γινώσκω σήμερον τί ἐστὶ Ἕλληγ, καὶ ἐν αὐτῷ βλέπω τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς πατρίδος του. Πρέπει ἐπὶ τέλος νὰ ὁμιλήσω, διότι πιθανόν νὰ ὠφελήσωσιν οἱ λόγοι μου· δὲν εἶναι ἀπορρίπτέα ἡ γνώμη τὴν ὁποίαν δίδομεν εἰλικρινῶς.

« Ἐπεσκέφθην κατ' ἀρχὰς τὴν Αἴγυπτον, εἶδον τοὺς Τούρκους, τὸν ἐμπολιτιστὴν πασάν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειαν τῶν ἀρνησιχρίστων, τὴν φιλελευθερίαν τῆς σπάθης, τὴν αὐγὴν τοῦ ἀνατέλλοντος φωτός, ὡς ἔλεγον, εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ ἰδοὺ τὸ περὶ τούτου φρόνημά μου.

« Ἐχω βαθύτατα τὴν πεποιθήσιν ὅτι μόνος ὁ δεσποτισμὸς εἶναι ἀνίκανος νὰ κατσκευάσῃ τι μόνιμον, ὅτι οὐδὲν ἔπραξεν οὔτε κἄν πρόσκαιρον εἰς Αἴγυπτον. Περὶ δὲ τῶν σχέσεων ταύτης πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἔχω ἐπίσης βαθύτατην τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ πασᾶ ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐξοκεῖλῃ εἰς πᾶσαν παρεκτροπὴν, καὶ ὅτι ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐνισχυθῇ ἢ νὰ ἀνασταλῇ ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῶν Εὐρωπαϊῶν, οἵτινες παρεκλούθησαν ἢ ἐβαρβάρησαν τὴν ἐκστρατεῖαν· ἰδὼν τὴν ἐλευσιότητα τοῦ Ἀραβος, καὶ τὰ δυστυχήματα τῶν Βαχαεϊτῶν, ἔμαθον παρὰ τῆς τρομερῆς ταύτης εἰκόμοις τὴν μέλλουσαν τύχην τῶν Ἑλλήνων. Ἐν Μεσσήνῃ διατρέψων ἔγραψά τινας σκέψεις περὶ τῆς πιθανῆς ἐξουσιώσεως τοῦ πλείστου μέρους τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς· ἀλλ' ἦτο καθαρὰ θεαρία ὅ,τι ἔγραψα, ἴσως οὐχὶ ἀσυντελής εἰς ἐντελῆ διακείμεσιν τῶν κλασικῶν ἀναμνήσεων· ἔπρεπε νὰ μάθω νὰ ἀγαπῶ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα δι' ἄλλους λόγους, ἢ διὰ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εὐρίσκειται ὅλη σχεδὸν εἰς τὰς νήσους, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ υποστρέξωμεν ὀλίγον τὴν ψυχρὰν ἡμῶν πεποιθήσιν διὰ τοῦ θελητήριου τῶν ἀναμνήσεων λέγομεν ὅτι περισώζονται ἔτι ἱκανὰ ἔχνη τοῦ παρελθόντος, συνέχοντα τὴν ἄλυσιν ἣτις τοσοῦτον γοητεύει τὴν φαντασίαν. Ἄλλως τε ἡ φύσις δὲν μετεβλήθη, ἀλλ' ἐξηκολούθησε μεταβάλλουσα τὰς φυλάς, ὁποιαῖδ' ἴποτε καὶ ἂν ἦσαν, καθ' ὅν τρόπον πρὸ αἰώνων ἐνεργεῖ ἀδιακόπως κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῆς νόμους· καὶ γνωστὸν ὁποῖα ἡ συγχωνευτικὴ δύναμις καὶ ἡ κατὰ τοῦτο ἀνένδοτος ἐπιμονὴ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

« Ἡ Ἑλλὰς προσλαμβάνουσα κατὰ διαφόρους καιροὺς ζένη στοιχεῖα, ἀνεναίωθη καὶ ἀνεγεννήθη ἔως σχεδὸν ἐκ θεμελίων· καὶ συνέθη εἰς αὐτὴν πρᾶγμα ἀξιὸν πολλοῦ λόγου, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν εὐρίσκεις εἰς τὰ ἄλλα μέρη ὅπου ἀνεπτύχθη ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς. Ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς δουλείας ἡ φύσις ἐξύφαινεν ἰσθὸν στερεόν, καὶ ἐδίδεν εἰς τὸ νέον αὐτῆς ἔργον παρθενίαν· πάντα ἀγνωστον εἰς ἡμᾶς. Ἀλλὰ δὲν γράφω βιβλίον· καὶ ὅπως ρηθῶσιν ἱκανὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀπαιτεῖται τοιοῦτο. Ἄς φαντασθῶμεν ὁμῶς μέχρι τίνος βαθμοῦ ὁ λαὸς ἀπεμονώθη κατὰ τὴν μακροχρόνιον αὐτοῦ δουλείαν, πόσον αἱ παραδόσεις

τοῦ χριστιανισμοῦ διατηρήθησαν μεταξὺ τῶν λαῶν τούτων καὶ ἐχρησίμευσαν αὐτῷ ἀντὶ πατρίδος, πόσον ἡ σιωπὴ καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν ὀρέων, τῶν βράχων καὶ τῶν κυμάτων ἔσωσαν τὰ φυσικὰ αἰσθήματα!

« Τοσοῦτον δὲ ἔπρὸς τὴν πατρίδα ἀκατάσχετος ἔρως πάντων τῶν Ἑλλήνων περιέβαλε καὶ ὑπεστήριξε ταῦτα, ὥστε καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες εἰς τὰς ἡμετέρας μεγαλοπορεπεῖς καὶ πλουσίας πόλεις, ἔρχονται νὰ ζήσωσι καὶ ν' ἀποθάνωσιν εἰς τὴν ταπεινὴν στέγην τοῦ χωρίου των. — Τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ τὸ βυζαντινὸν καὶ τὸ ἐνετικόν, καὶ τὸ ἀγγλικόν, κλ. στοιχεῖον κατεβλήθησαν πάντοτε. Τοιοῦτος ὁ λαὸς τὸν ὁποῖον εὐρίσκω σήμερον, λαὸς οὗτινος τὸν αὐχένα δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμψωσιν οἱ Τούρκοι, ἀλλ' οὔτε οἱ προύχοντες νὰ διαστρέψωσι τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ ἀφελειαν.

« Καὶ ὁ τελευταῖος χωρικός τῆς Ἑλλάδος ἐκφράζεται μετὰ συνέσεως καὶ καθαρότητος, καταμετρεῖ ἐπιτηδεῖως τὰ συμφέροντα αὐτοῦ, ἔχει ἰδέας καθαρὰς περὶ ὄλων ὅσα γνωρίζει, ἀμα δὲ καὶ πανουργίαν, καὶ νοῦν ὀρθόν, καὶ φαντασίαν. Πάντα δὲ τὰ φυσικὰ αἰσθήματα εἶναι γενναῖα παρ' αὐτῷ, καὶ ἰσχυρότατοι οἱ συγγενικοὶ δεσμοί· μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπαντῶνται ἀριστοὶ γονεῖς, ἀριστα τέκνα καὶ ἀριστοὶ ἀδελφοί.

« Ἡ μέλλουσα τύχη τῆς Ἑλλάδος, τύχη βεβαία καὶ ἀνάλογος σχεδὸν πρὸς τὴν τῆς Ἀμερικῆς, κρέμαται ἀπὸ τῆς Γαλλίας. Καὶ ἐνδέχεται μὲν νὰ υποταξῶσιν αὐτὴν οἱ Ῥῶσοι, παρὰ μόνης ὁμῶς τῆς Γαλλίας ἀς ζητήσωσιν ἐγγυήσεις ἀνεξαρτησίας· ὅσοι δὲ συμμαχήσωσιν εἰλικρινῶς πρὸς εὐδόωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου ἔργου, θὰ δρέψωσι τοὺς καρπούς. Ἡ Ἑλλὰς δὲν θ' ἀποβάλλῃ οὔτε τὸν Λοδοβίκον ΙΣΤ' οὔτε τὸν Λαραγέτην» (1).

Διεξοδικὴ θὰ ἦτο ἡ δημοσίευσίς ἐνταῦθα ὄλων ὅσα γράφει ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ὁ Κάρολος Λενορμάν κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ περιήγησιν· ἀλλ' ὡς ἐπίμετρον ὑποδεικνύων τὸ ἀκρῆδες τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ, ἐπιτραπέτω μοι νὰ ἀποσπάσω ὀλίγας τινας γραμμὰς ἐξ ἄλλης σημειώσεως γραφείσης τῆ 6 Ἰουνίου 1829 ἐν Αἰγίνῃ.

« . . . Εἰσερχόμενος δὲ εἰς τὰς οἰκογενείας, εὐρίσκεις ἀνυπόκριτα αἰσθήματα θρησκευτικὰ, ἀληθεῖς ἀρετὰς ἀνευ ἐπιδείξεως, μέγα σέβας πρὸς τὰς παρθένους καὶ τοὺς γέροντας, πολλὴν σύμπνοιαν μεταξὺ ἀδελφῶν, ἀμοιβαίαν ἐμπιστοσύνην, μεγίστην εἰρηνικὴν συμβίωσιν καὶ ὀλιγίστας διαφορίας· τὰς ἰδιωτικὰς δὲ ταύτας ἀρετὰς ἀπαγκτᾶς εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, καὶ ἰσχυροτέρας μάλιστα εἰς τὰς κατωτέρας. . . » (2).

Ἡ δευτέρα περιήγησις τοῦ Κ. Λενορμάν ἐγένετο μετὰ τὰ μέσα τοῦ 1841 ἔτους, ὅτε ἡ μὲν Ἀγγλίαι, σύμμαχον ἔχουσα καὶ τὴν Ῥωσίαν, ἐζήτησι ἐπιμόνως σύνταγμα ὑπὲρ ἡμῶν, ἡ δὲ Γαλλία ἀντέτεινε λέγουσα ὅτι δὲν ἤρμοζον εἰσέτι εἰς τὴν Ἑλλάδα θεσμοὶ τοσοῦτον ἐλεύθεροι. Ὅλοι ἐνθυμούμεθα ὅτι τὰς δύο

(1) *Beaux-arts et voyages*, Τόμ. Β'. σελ. 254.

(2) *Ἰδ.* σελ. 265.

κύτας απαιτήσεις ἐκλήθη νὰ συμβιβάσῃ ὁ Κ. Μαυροκορδάτος, καὶ ὅτι τὸ ὑπουργεῖον οὐ τινος προέδρου συναδέλφον ἔχων καὶ τὸν Α. Μεταξῆν, παρέδωκε μετὰ τεσσαράκοντα καὶ μίαν ἡμέραν τὰς ἡνίας εἰς τὸ ὑπουργεῖον, τὸ διὰ τῆς γαλλικῆς μὲν ἐπιβροχῆς κατορθωθὲν, ἀνάρπαστον δὲ γενομένον τὴν 3 Σεπτεμβρίου. Ἡ Γαλλία, ἠττηθεῖσα πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐπὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ζητήματος, ἐπεθύμει δικαίωματι ταυτοπαθείας ν' ἀποδώσῃ τὰ ἴσα εἰς τὴν Ἀγγλίαν· στάδιον δὲ πάλιν ἐξελέξατο τὴν πενιχρὰν Ἑλλάδα· ἀλλ' ἠττηθεῖσα καὶ αὖθις ἐνταῦθα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1843 ἔτους, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσθρίαν, ὑπὸ τὴν εὐθαλῆ σκέπην τῶν περιωνύμων Ἰσπανικῶν γάμων.

Εἰς τὴν μικρὰν ταύτην παρέκδοσιν ἐξώκειλα ἐξ ἀνάγκης, διότι τοῦ Κ. Λενορμάν ἡ εἰς Ἑλλάδα δευτέρα αὕτη μετάδοσις, γενομένη κατ' ἐντολὴν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, δὲν εἶχεν ὡς ἄλλοτε ἀρχαιολογικὸν ἀλλὰ πολιτικὸν σκοπὸν. Καὶ πῶς μὲν ἐξεπλήρωσε τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀγνοῶ, διότι αἱ περὶ αὐτοῦ ἐκθέσεις εἶναι ἀπόρρητοι· τὰ δημοσιευθέντα ὅμως ἀναγινώσκων, εὐρίσκω καὶ πάλιν τὸν συγγραφεὰ ὡς καὶ πρὸ δώδεκα ἔτων, φίλον ἡμῶν ἐνθερμον. Εἴτε ἐν Σύρα, εἴτε ἐν Ἀθήναις, εἴτε ἐν Σμύρῃ, εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβει, πανταχοῦ τὰ αὐτὰ δοξάζει ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ δι' ἀποδείξεων πολλάκις ἐξελέγχει τὴν ἀκρισίαν ἢ τὴν μοχθηρίαν τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς. « Ἐγραψα, λέγει, σήμερον πρὸς τὸν Κ. Γκιζὸ, εἰπὼν ὅτι τὴν μὲν μετὰρρύθμισιν τοῦ Μαχμουτ εὖρον δραστηκωτέραν ἢ ὅσον ἐφάνταζόμην, τοῖς Τούρκοις ὅμως ὑπέρποτε Τούρκους· παράδοξος ἴσως θὰ φανῇ αὐτῷ ἡ διαβεβαίωσις αὕτη· ἀλλὰ θὰ συνομολογήσῃ ὅτι δυσκολώτατον τὸ ζήτημα. Ὁ Κ. Ποντουά δὲν εἶναι τῆς γνώμης μου· συνεζητήσαμεν ζωηρότατα σήμερον τὰ περὶ τούτου, ἀλλ' οἱ λόγοι του δὲν μ' ἐπεισαν· ναὶ μὲν ὁ Κ. Ποντουά ἔχει μεγίστην ἱκανότητα, ἀλλ' ἔχει καὶ τὰς προλήψεις τὰς ὁποίας πορίζονται οἱ ξένοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Λυπούμαι δὲ ὅτι δὲν εἶδε τὰς Ἀθήνας, διότι θὰ ἐβλεπε τότε τὰ πράγματα ὀρθότερον » (1).

Ἀλλαγῶ ὁμιλῶν περὶ τῶν τουρκικῶν νεκροταφείων προσθέτει· « Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῶν Τούρκων ἀναπτύσσεται ἐπὶ θανάτου· ἀφοῦ τὰ ἀσθενῆ αὐτῶν ἔργα ἐξαφανισθῶσι μετὰ τοῦ κράτους, οἱ τάφοι αὐτῶν θὰ καταλίπωσι περίεργα ἴχνη τῆς διαβάσεώς των ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ Τούρκοι, κατ' ἐμὲ, ἐλάβον ἐξοῦρανοῦ ἐντολὴν ὀλέθρου καὶ θανάτου· αἱ δὲ δύο αὗται μάστιγες τοῦ Θεοῦ φαίνονται καταλλήλως κείμεναι μόνον μεταξὺ τῆς ἐρημώσεως τὴν ὁποίαν ἐπεκτείνουσιν αὐτοὶ περὶ αὐτοὺς. »

Αἱ περὶ Ἑλλάδος σημειώσεις τοῦ Κ. Λενορμάν κατὰ τὴν τρίτην περιήγησιν εἶναι ὀλίγαι, διότι ὀλίγον φεῦ! ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ θάνατος μεταξὺ τῶν προσφιλῶν αὐτῷ Ἑλλήνων· ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν εὐαρίθμων τούτων σημειώσεων ἀνευρίσκομεν τὴν αὐτὴν ὀρθότητα τῆς κρίσεως καὶ τὴν αὐτὴν εὐστάθειαν τοῦ

φρονήματος. Ἀπαριθμῶν παραδείγματα χάριν τῶν βελτιώσεων τινὰς τὰς ὁποίας εἶδε γενομένας ἐν Ἀθήναις ἐντὸς τινῶν ἔτων ἀπὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ περιήγησεως, προσθέτει μετ' ἀγανακτήσεως· « Μόνον οἱ καθ' ὑπερβολὴν πικρόχολοι καὶ προκατειλημμένοι δὲν βλέπουσιν ὁποῖα ἀποτελέσματα παρήγαγεν ἐνταῦθα ἡ ἀνεξήχρητος καὶ ἡ ἐλευθερία » (1).

Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἐφθασε δυστυχῶς νὰ γράψῃ, ἠκούσαμεν συγκεφαλαιούμενον εἰς τὸν αὐτοσχέδιον λόγον τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλεν ὑπὸ τὴν ἀερόεσσαν σκιάν τῶν εὐθαλῶν δένδρων τῆς Ἀκαδημίας. « Ὅταν ἐπανερχόμενος, εἶπεν, εἰς τὴν πατρίδα μου ἐρωτηθῶ ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν μου ἐὰν ἡ ἐλευθερία Ἑλλάδος ἐπέδωκεν ἀληθινὴν ἐπίδοσιν, δὲν θὰ δυσκολευθῶ ν' ἀποκρούσω τὰς συκοφαντίας ἐπιπολαίου καὶ διεφθαρμένου συγγραφῆως (2), μὴ αἰσχυρθέντος νὰ παραβῇ τὰ καθήκοντα τῆς ξενίας, καὶ ν' ἀνταμείψῃ δια βδελυρῆς ἀχαριστίας τὸν τόπον ὅστις ὑπεδέχθη αὐτὸν εὐμενῶς. Ὅ· ἀπαντήσω· ναί, ἡ Ἑλλάς προώδευσε καὶ προουδεῖ καθ' ἑκάστην ὑπερμέτρως, ἐνῶ ελάχιστος μὲν εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, στενά δὲ τὰ ὄρια καὶ εὐτελέτατοι οἱ πόροι τῆς. »

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ ἀκλονήτου φιλέλληνος ἐνεχαράχθησαν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, καὶ θὰ ἐγχαραχθῶσι καὶ εἰς τὰς τῶν τέκνων ἡμῶν, διαρκέστερον καὶ τοῦ μνημείου τὸ ὁποῖον ἀνήγειρε παρὰ τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος ἡ εὐγνωμονοῦσα πόλις τῶν Ἀθηναίων.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟΝ.

Ἡ ἀνωτέρω βιβλιογραφία ἦτο τετυπωμένη ὅτε ἐλάβομεν τὸν Correspondant τῆς 25 Νοεμβρίου, ἐν ᾧ περιέχεται κρίσις τοῦ ὅλου συγγράμματος τοῦ Κ. Λενορμάν ὑπὸ τοῦ κόμπος Μονταλαμπέρ, ἀποδεικνύουσα ὅτι ὁ ἐπικριτὴς οὔτε ἦττον σοφός, οὔτε ἦττον φιλέλληνας εἶναι τοῦ ἐπικρινομένου. Μεταφέρομεν δὲ ἐνταῦθα τὴν περὶ Ἑλλάδος περικοπήν, ἵνα προκαλέσωμεν καὶ τῶν συμπολιτῶν τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς ἄνδρα, ὅστις δράττεται πάσης εὐκαιρίας ἵνα συνηγορήσῃ ὑπὲρ ἡμῶν.

« Ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μετέβη ὁ περιηγητὴς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐνῶ διήρκει ἐπὶ ὁ ἐνδοξος αὐτῆς ἀγών, καὶ ἦλθεν εἰς Νεόκαστρον ἕξ μῆνας μετὰ τὴν νίκην τῶν χριστιανικῶν στόλων. Ἐνθουσιᾶ δὲ βλέπων μὲν τὸν μέγαν θρίαμβον τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνακαλοῦντα εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν ἡμέραν τῆς Ναυπάκτου, μὴ προβλέπων ὅμως ὅτι θὰ ἤρχετο ποτε καιρὸς καθ' ὃν δύο τῶν στόλων τούτων θὰ συνευάχουν κατὰ τοῦ τρίτου ἵνα ἐμπεδώσωσιν ἐν Εὐρώπῃ τὴν αἰσχρὰν τῆς ἡμισελήνου κυριαρχίαν. Ὁ ἐν Ἑλλάδι γαλλικὸς στρατὸς, ἡ ἐρημωθεῖσα ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων Πελοπόννησος, αἱ ἀπολειφθεῖσαι εὐαρίθμοι οἰκογένειαι αἱ διασπαρμέναι εἰς τὸ ὑπὸ παντοειδῶν καταπιέ-

(1) Ἄτε, τόμ. Β. σελ. 380.

(2) Τοῦ About.

(1) *Beaux-arts et voyages* σελ. 360.

σιων ἀποζηρανθέν ἐδαφος, αἱ ἀλίγισταί νεαὶ γυναῖκες αἱ διαφυγοῦσαι τὰ γαρύμια τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ νεώτερα ἐρείπια, αἱ ἀθάνατοι τοποθεσίαι, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ νεότης ἔθνους μόλις μὲν ἐλευθερωθέντος. βλαστάνοντες δὲ μεταξύ τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ ἀρχαιοτάτων ἀναμνήσεων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, ὅλα πύτυ ἀναπτεροῦσι τὸν νοῦν αὐτοῦ, ὅλα ἐμφυσῶσιν αὐτῷ ὡς λέγει, α ἀέρα ἐλευθερίας καὶ ἀναστάσεως, ὃ καὶ ὅλα ταῦτα περιγράφει μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀκριθείας. Τὸν φιλελληνισμόν, τὸν ζωογονοῦντα τότε ὅλους ἡμᾶς, καὶ κατακτῆσαντα, χάρις τῷ Κ. Σατωβριάν, καὶ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν μερίδα ἣτις τοσοῦτον ἐνθέρμως ἀσπάζετο τὴν *romantisme* τοῦ σουλτάνου, τὸν φιλελληνισμόν λέγω τοῦτον οὐδέποτε ἀπηνήθη ὁ Κ. Λενορμάν, ἀλλ' ἐμεινεν αὐτῷ πιστὸς ἐναντίον ὅλων τῶν ἐλεεινῶν μεταβολῶν τῆς γαλλικῆς γνώμης. Ἀντίστη δὲ γενναίως εἰς τὴν ἀδικον *ἄμα* δὲ καὶ γενικὴν μεταμέλειαν, ἣτις συνήνωσε τοὺς βολταιριστὰς μετὰ τῶν θαυμαστῶν τῆς ἰσραὲς ἐξετάσεως, ἵνα καταδικάσωσι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ κατὰ τὰς δύο δὲ νεωτέρας αὐτοῦ μεβάσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν μελετᾷ μόνον τὰ μνημεῖα, οὔτε θαυμάζει ἀπλῶς τὰ κάλλη τῆς φύσεως δι' ἃ πολλοὶ τῶν περιηγητῶν προτιμῶσι τῆς Ἰταλίας τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπιμένει εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ τὰς θαυμασίας καὶ ἀναντιρρήτους προόδους τοῦ μικροῦ τούτου βασιλείου, τοῦ τοσοῦτον μωρῶς σμικρυνθέντος ὑπὸ τῆς δυσπιστίας καὶ τῶν δισταγμῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, καὶ ὄντος ἐστίας τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἀνατολῆς. Διαφέρων τῶν πλείστων περιηγητῶν, δὲν ἀπατάται ἀπὸ τὴν στυλπνὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πραγμάτων, ἀλλ' ἐμβαθύνων εἰς τὰ σσηκότα σπλάγγνα τοῦ μεγάλου ἐκείνου πτώματος, ὑπερασπίζει ὡς καὶ πρὸ τριακοντα ἐτῶν μετ' ἀνευδότου σταθερότητος τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ὅστις εἶναι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ ἀληθῆς χριστιανικὸς ἀγῶν, ἀγῶν τῆς προόδου, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἀποκρούει εὐγενῶς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὰς συκοφαντίας τοῦ ἀέπιπολαίου καὶ διεφθαρμένου συγγραφέως, τοῦ μὴ αἰσχυρθέντος νὰ παραβῇ τὰ καθήκοντα τῆς ξενίας, καὶ ν' ἀνταμείψῃ διὰ βδελυρᾶς ἀχαριστίας τὸν τόπον ὅστις ὑπέδεχθη αὐτὸν εὐμενῶς. Ὡς ἔάν οἱ Ἕλληνες αἴτινες ἐτίμησαν τοσοῦτον ἑαυτοὺς διὰ τῆς πρὸς τὸν Κ. Λενορμάν εὐγνωμοσύνης, εὕρισκον μεταξύ τῶν καθολικῶν τῆς Δύσεως φίλους τοσοῦτω σταθεροὺς, δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ γεγηρακυῖα αὐτῶν μισαλλοδοξία πρὸς τοὺς ὀμοθρήσκους αὐτῶν Λατίνους θὰ μετεβάλλετο εὐτυχῶς. Ὡ

Ἡ σύντομος μὲν ἀλλ' ἐντονος καὶ εὐγλωττος αὐτὴ ὑπεράσπισις τῶν Ἑλλήνων εἶναι, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, ἀξία τῆς γενικῆς εὐγνωμοσύνης τῆς ἡμετέρας φυλῆς ἡμεῖς ἰδίως σπεύδομεν νὰ ὁμολογήσωμεν πρὸς τὸν κόμητα Μονταλαμπέρ τὰ αἰσθήματα τὰ ὅποια καὶ διὰ ζωῆς διεκοινώσαμεν ἄλλοτε αὐτῷ· ἀλλὰ συγχρόνως ἐξαιτούμεθα καὶ τὴν ἀδειαν νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνεπιεικῆς

τῆς περὶ μισαλλοδοξίας, ὡς λέγει, τῶν Ἑλλήνων παραγράφου. Καὶ ἐννοοῦμεν μὲν ὅτι ἡ γνώμη αὕτη πηγὴν ἔχει ἐσφαλμένας εἰδήσεις· ἀλλὰ μετὰ τὴν καθημερινὴν καὶ ἀδιάκοπον συγκοινωνίαν τῆς Δύσεως μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἀληθῶς γεγηρακυῖα αὕτη πρόληψις δίκαιον ἔστο νὰ ἐξαλειφθῇ. Οὔτε καιρὸν οὔτε τόπον ἔχομεν ἐνταῦθα νὰ παραστήσωμεν δι' ἀποδείξεων ὅτι τὴν πρόληψιν ταύτην ἐγέννησαν, ὑπεστήριξαν, διέδοικαν καὶ ἐκράτυναν διὰ τὰ τέλη αὐτῶν οἱ κατὰ καιροὺς εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐκ τῆς Δύσεως. Οἱ κατηγοροῦντες ὅμως ἡμᾶς ἐπὶ μισαλλοδοξίᾳ ἀνάγκη καὶ ν' ἀποδείξωσι διὰ πραγμάτων τὴν κατηγορίαν. Βεβαίως, καταδιωχόντες θρησκευτικῶς ἀτόστημεν ἄλλως πράττοντες θὰ ἤμεθα κατάπτυστοι· οὐδέποτε ὅμως καταδιώξαμεν ἀλλοδοξοῦντας, οὐδέποτε ἐκλείσαμεν ἢ ἐδημεύσαμεν τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, οὐδέποτε ἐκωλύσαμεν τὴν ταρῆν, οὔτε τὴν ὅλως ἐλευθερὰν ἐκτέλεσιν τῶν ἱερουργιῶν αὐτῶν. Μισαλλόδοξοι ἡμεῖς, οἵτινες, λησμονοῦντες ὅτι ἐν σταθερῷ δεκάτῳ ἐνάτῳ αἰῶνι, τὸ 1843 ἔτος, αἱ ἐκκλησίαι ἡμῶν ἐν Νεαπόλει, ἐν Βαρλέττα, ἐν Μεσσήνῃ ἐκλείσθησαν καὶ ἠρπάγησαν εἰ καὶ ἴδια ἡμῶν κτήματα, οὐ μόνον ἀνευ οὐδεμιᾶς δυσμενείας βλέπομεν ἀνεγειρομένην λαμπρὰν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἀνήκουσαν εἰς ἡμᾶς παρεχωρήσαμεν εἰς τοὺς Λατίνους! Ἀνεξήγητος τῶνόντι ἐπιμονὴ εἰς ὑποστήριξιν ἰδέας τοσοῦτον ἐσφαλμένης! Τὰ καθ' ἡμᾶς, δὲν γνωρίζομεν ἔθνος τοσοῦτον ἀνεκτικὸν καὶ θρησκευτικῶς καὶ πολιτικῶς ὅσον τὸ ἑλληνικόν. Οἱ Ἑνετοὶ, οἱ Γενουήσιοι καὶ ἄλλοι Φράγκοι, ἐκυρίευσαν καὶ κατέθλιψαν ἡμᾶς τὸν μεσαιῶνα. Ὁ Δομίνικος Μικέλης τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κακουργήματα ἐπραξε καθ' ἡμῶν, ὥστε καὶ τὸ ἐπιτάφιον τοῦ ἐπίγραμμα ἐστηλίτευσε τὸ θηριώδες πολίτευμά του. *Tertio Gtaecorum hic jacet*. Οἱ Ἑνετοὶ πρῶτοι διεδίβασαν χρυμάτων ἐνεκα τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Εὐρώπην ἐρχομένους καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ Γενουήσιοι τοῦ Γαλατᾶ διὰ προδοσιῶν καὶ ἐπιβουλῶν συνετέλεσαν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς ἡμετέρας βασιλευούσης. Οἱ Ἑνετοὶ, οἵτινες πρὸ μιᾶς καὶ ἡμισίας ἑκατονταετηρίδος ἐξουσίαζον τὴν Πελοπόννησον, πολλαχῶς οὐ μόνον τὰς ἐκκλησίας ἡμῶν ἐκλείσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν ἐθάπτιζον βίᾳ κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν δόγμα, καὶ ψυχορραγούντας δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἱερεῖς νὰ ἐξομολογήσωσιν ἡμᾶς. Καὶ ὅμως οὐδὲν ἔθνος ἐχειροκρότησε πλέον τοῦ ἑλληνικοῦ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας!

Παράδοξος τῶνόντι ἡ τύχη τοῦ ἔθνους τούτου! Παιδευμένος τις Γάλλος ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς σχολῆς, πεισθεὶς ἐπὶ τέλους ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι μισαλλόδοξοι, ὡς εἶχε μάθει ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ, τοὺς κατηγορεῖ πολλακίς ὁμιλῶν μεθ' ἡμῶν, ὅτι ἡ τόση ἀνοχὴ τῶν ἀποδεικνύει ἀξιοκατάκριτον ἀδιαφορίαν. Ὡς ἔάν πιστεύετε, μοὶ εἶπε πολλακίς, ὡς πρέπει νὰ πιστεύῃ ἕκαστος, ὅτι ἡ θρησκεία ὑμῶν εἶναι ὀρθότερα τῶν ἄλλων, ὀφείλετε κατὰ χριστιανικὸν καθῆκον νὰ ἐπιβάλλετε αὐτὴν εἰς τοὺς

ἑτεροδοξοῦνται! » Ἐννοεῖται ὅτι τὰ τοιαῦτα εἶναι ἀνάξια ἀντιρρήσεως.

Ἐννοοῦμεν ὅτι πρόληψιν τοσοῦτον βαθέως καὶ ἀπὸ τοσοῦτων αἰώνων ριζωθεῖσαν εἶναι δύσκολον νὰ ἐκρίζωσωμεν· ἀλλ' ἐάν ὁ κόμης Μονταλαμπέρ ἠρώτα αὐτὴν τὴν παρ' ἡμῶν διατρίψασαν εὐγενῆ καὶ πεπαιδευμένην χήραν τοῦ ἀειμνήστου Λενορμάν, θὰ ἐμάνθανε παρ' αὐτῆς λαβοῦσης πικρὰν πείραν, ὅτι ἄλλων μάλιστα μισαλλοδοξία ἔπρεπε νὰ κατακριθῇ. « Si la tolérance a toujours été un des caractères distinctifs de la religion grecque, on ne pourrait en dire autant de la religion catholique. Les missionnaires de Rome poussaient le fanatisme jusqu'à soutenir que les maladies épargnaient les Latins, tandis qu'elles faisaient des ravages parmi les Grecs et les Turcs. « Quelquefois, écrivaient-ils, il n'y meurt personne parmi les Latins, tandis que la peste enlève par centaines les Grecs et les Turcs. » (Lettres des Missionnaires, tom. I. L. II, p. 79.)

Ἀποστρεφόμεθα ἀπὸ καρδίας τὰς θρησκευτικὰς συζητήσεις, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφύγαμεν πάντοτε ὅσον τὸ δυνατόν αὐτάς· ἀλλὰ μετὰ τὰς σχέσεις αἰτινας συνδέουσι καθ' ἑκάστην τὴν Δύσιν μετὰ τῆς Ανατολῆς, οὐδὲν ἴσως ἀναγκαιότερον νὰ ἐξακριβωθῇ παρὰ τῶν Ἑσπερίων, ὅσον τὰ περὶ τῆς λεγομένης ταύτης μισαλλοδοξίας τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τοῦτο δὲ οὐδεὶς καταλληλότερος τοῦ κόμης Μονταλαμπέρ, ὅστις καὶ εἰς τὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι βαθύς, καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων ἐκνήχθη. Εἶθε ἡ μικρὰ αὕτη νύξιν νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ἔργον σκοπὸν ἔχον νὰ φωτίσῃ τὴν ἀποπλανηθεῖσαν γνώμην, καὶ νὰ εὐεργετήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα!

ΣΥΛΛΟΓΗ

λέξεων, φράσεων καὶ παροιμιῶν

ἐν χρήσει παρὰ τοῖς σημερινοῖς κατοικοῖς
τῆς νήσου Κυθήρων.

(Συνέχ. ἴδε φυλλάδ. 276, 277, 278, καὶ 279.)

—οοο—

Βαβύλα (εἶδος κανθρίδος). Λέγεται καὶ **Χρυσοβαβύλα**· ἡ χρυσοειδεὶς ἔχουσα τοὺς κολεοὺς Μηλολόανθη, κοιν. Ζῆνα καὶ **Σχωροβαβύλα** καλεῖται τὸ εἶδος τοῦ κανθάρου τοῦ κυλίουτος τὰ ἐκ τῆς κόπρου σφαιρίδια.

Βαγιορέα. Καλεῖται τὸ δένδρον ὁ φοῖνιξ. Ἐκ τοῦ Βαῖς (κλάδος φοίνικος) καὶ **Βαγία**, τὰ βαιὰ τῶν φοινίκων.

Βαθυλογῶ. Ἐμβαθύνω εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τινός.

Βαρτάκι. (τὸ) Λέγεται τὸ δεμάτιον, ἢ ἡ δέσμη ξύλων κωσίμων, καὶ **βαρτακάκι**, τὸ ὑποκοριστικόν.

Βάρα. (ἡ) Ἐντομον παράσιτον τινῶν ζώων.

Βαρβάτος. Ζῶα βαρβάτα λέγονται τὰ μὴ εὐνοησιμὰ.

Βαρυούσης. Ὁ βαρύνους, ἢ ἀμβλύνους. Λέγεται **Βαρυκέφαλος**.

Βαρυγνωμῶ. Διάκειμαι δυσμενῶς, ἢ ὀργίζομαι κατὰ τινος. « Πολὺ μὲ βαρυγνωμῶ » τουτ. μὲ παροργίζει.

Βαρυφαίνεται. « Τοῦ βαριφίνεται », ἀντὶ τοῦ κακοφαίνεται.

Βαρσοῦλης. Ὁ ἀδρανής, ὀκνηρὸς, ἀκαμάτης.

Βαρυστόμαχα. Καλοῦνται τὰ δύσπεπτα, ἢ κκοστόμαχα φαγητά.

Βαρυχειμωνία. Λέγεται ὁ βαρὺς ἢ δριμύς χειμῶν.

Βαρυκοπῶ. Κόπτω ἢ ἀποσπῶ λίθους διὰ κτυπημάτων τῆς βαρείας (εἶδος πελέκεως βαρέος).

Βάρυμα καὶ **Βαρύματα** Λέγονται αἱ κατωφερεῖς θέσεις τῶν ἀγρῶν ὅπου λιμνάζουν τὰ ὕδατα.

Βατταλαλῶ. Ἴσως παράγεται ἐκ τοῦ βαττολογῶ, ἢ ἐκ τοῦ ἀρχαίου βατταρίῳ (φλυαρῶ λέγω ἀλλ' ἀντ' ἄλλων) « Τί βατταλαλεῖς, καὶ λέγεις », ἀντὶ τοῦ τί μωρολογᾷς. Βάταλον ἐπωνόμαζον καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸν Δημοσθένην.

Βατεύουν καὶ **βατεύονται** (τρ. πρ.) Λέγεται κυρίως ἐπὶ τῆς συνουσίας τῶν πτηνῶν (accouber Couvité).

Βάτος ὁ ἢ Βάτος τῶν ἀρχαίων. Εἶδος φυτοῦ ἀκανθώδους, καὶ **Ἀρκάβατος** λέγεται ἕτερον ὁμοίας φύσεως φυτόν. Ἀμφότερα δὲ φύονται συνήθως ἐν τοῖς περιφράγμασι τῶν ἀγρῶν. **Βατσουρέα** καλεῖται ὁ καρποφόρος βάτος, καὶ **βάτσουρα**, τὰ ἀλλαχῶς **βατόμουρα**, ἢ **σμέουρα**, ὁ καρπὸς αὐτῆς.

Βασταγός (ὁ) Καλεῖται μεταφορικῶς παρὰ τοῖς χωρικοῖς ὁ ὄνος. Ἐκ τοῦ βαστάζειν τὰ φορτία· καὶ **βασταγίνα**, τὸ θῆλυ.

Βασταγουρέα. (ἡ) Λέγεται τὸ μέρος τὸ συναρμύζον τὸν κλάδον ἢ τὸν καρπὸν μετὰ τοῦ δένδρου. Ἰδίως δὲ λέγεται ὁ μίσχος ὁ βαστάζον τὴν σταφυλῆν (pedoncule).

Βδία, ἀντὶ τοῦ εὐδία, ὁ εὐδίας καιρὸς μετὰ τὴν βροχίην. **Εὐδίασε**, ἢ **Εὐδίαξε**, ἢ **πάει νὰ βδιάξῃ**. τουτ. ἔπαυσε τοῦ νὰ βρέχῃ ἢ πλησιάζει νὰ καταπαύσῃ ἡ βροχίη.

Βελάζει, ἢ **βελάζουν** τὰ πρόβατα, καὶ **βέλασμα**. Ὁ μυκηθμὸς τῶν ἀρνῶν ἢ τῶν προβάτων. Τὸ βλήχημα-χάομαι-χτήμους τῶν ἀρχαίων.

Βερβελίθρα (ἡ) καὶ **βέρβελα** (τὰ), λέγεται ἡ κόπρος τῶν αἰγῶν ἢ τῶν προβάτων. Ἡ σπύραθος, ἢ σπυρίθιον. Τριετήλια.

Βιζί (τὸ) ἐκ τοῦ ἀρχαίου Βίκος (πίληνον ἀγγεῖον οἴνου.) Λέγεται καὶ **βίκα** ἢ καὶ **στάμια**, ἢ **σταμνί**. Δοχεῖα πίληνα ἐπιμήκη, φέροντα ἐν γένει στενὸν τὸ στόμιον.

Βίκος (ὁ). Καλεῖται εἶδος λαθύρου χρησίμου εἰς βοσκὴν ἵππων, βοῶν, καὶ ἄλλων ζώων (Vesce).

Βίος (ἐπιρ.) Λέγεται ἡ πληθὺς, ἢ μεγίστη ποσότης ἀνθρώπων, ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, ὡς ἡ φρ. « Τί βίος πράγματα »! κτλ. Σημαίνει δὲ καὶ τὰ πλοῦτη, ἢ τὴν περιουσίαν ὡς· « αὐτὸς ἐξώθευσε τὸ